

Kissé hosszú idézetünkben kitérünk: Hamvas Béla alapvető igazsága (különösen 1939 végén) arra is figyelmeztet, hogy ha egy kor szellemi életében egyes részigazságok (mint pl. a „mély magyarság” Németh-féle kritériuma) túlságosan előtérbe nyomulnak és fölnagyítódnak, már-már szociológiai gyökereiktől is függetlenednek, könnyen érezhetik magukat *kirekesztettnek* (holott a szóban forgó teóriából ez nem következnek) azok, akik valamilyen „oknál” fogva nem tartozhatnak bele a kitéüntetett kategóriába.

S e ponthoz kapcsolódik Bibó István *történelmi* perspektívát fölvezető 1948-as fejtegetése és figyelmeztetése a *Kisebbségben* „mély magyar” teóriájával kapcsolatban. Bibó „mindenekelőtt” azzal a tétellel vitatkozik, „mintha a szenvedélyes lényeglátók, beleértve a legnagyobbat közöttük, Adyt, egyben az igazabb, jellegzetesebb, mélyebb magyar alkat jegyeit is megmutatnák. Ahhoz, hogy *igazabb* magyarok, nem tartozik hozzá, hogy *igazibb* magyaroknak is kell lenniök. [...] Abban tehát, hogy ők és társaik mindinkább elesnek az ország mindenirányú vezetésétől, nem az a lényeges, hogy az ő igazi *magyarságuk* kerül hatvanhét után fokozatosan *kisebbségbe*, hanem az – (s éppen ez lehet a klasszikus Bibó István-i tanulság) –, hogy általában ép értelem, ép ítélőerő, ép erkölcsi szenvedély, ép közösségi érzék kerül minden vonalon *kisebbségbe*, a tényleg érvényesülő és láthatóan szereplők hamis realizmusával szemben.” (*Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem. Válasz*, 1948. 4. sz. 310–311. l.)

